

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ**

**ВИДАТНІ ПОСТАТІ ПСИХОЛОГІЇ:
ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
І всеукраїнської науково-практичної конференції
до дня психолога

21 квітня 2023 р., м. Львів

Рекомендовано до друку вченою радою Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності 20 березня 2023 року, протокол № 4.

Видатні постаті психології: історія, сучасність і перспективи : матеріали I всеукраїнської науково-практичної конференції до дня психолога (21 квітня 2023 р., м. Львів). Львів, 2023. 188 с.

Редакційна колегія: *Сірко Роксолана Іванівна* – начальник кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, доктор психологічних наук, доцент (*голова*); *Вдович Світлана Михайлівна* – доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник (*упорядник, відповідальний секретар*); *Литвин Андрій Віленович* – професор кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, доктор педагогічних наук, професор; *Руденко Лариса Анатоліївна* – професор кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, доктор педагогічних наук, професор; *Стельмах Оксана Вячеславівна* – заступник начальника кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент; *Яремко Роман Ярославович* – викладач кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук.

У збірнику матеріалів конференції представлені досягнення видатних психологів і їх вплив на розвиток цивілізації, розглянуто провідні напрями психології, їх сучасний стан і перспективи, особливості психологічної допомоги в умовах воєнного часу, а також міждисциплінарні аспекти психології.

Рекомендовано для науковців, психологів-практиків і педагогів вищих навчальних закладів, докторантів, аспірантів.

Матеріали подаються в авторській редакції.

Рецензенти:

Мачинська Наталія Ігорівна – доктор педагогічних наук, професор;

Матійків Ірина Миколаївна – кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник.

Зміст

Розділ 1

Видатні психологи та їх вплив на розвиток цивілізації

<i>Лариса Руденко, Андрій Литвин</i> Аксіологічні аспекти духовного розвитку особистості у працях Івана Зязюна	7
<i>Наталія Басій, Мар'яна Коник</i> Журналістська діяльність Івана Головінського або «Якщо дозволить час, буду далі співпрацювати із «Пластовим шляхом»	11
<i>Оксана Трусевич</i> Мартін Селігман: теорія оптимізму та теорія щастя	14
<i>Альона Гриньова</i> Юнг Карл Густав як основоположник однієї з течій глибинної психології	19
<i>Ілона Каравець</i> Феномен видатного українського психолога Ярослава Цурковського	24
<i>Іванна Милик</i> Внесок Івана Беґа у сучасну психологічну науку	28
<i>Мар'яна Місюра</i> Вплив Тімоті Лірі на розвиток цивілізації	32
<i>Христина Тарнопільська, Вероніка Нікітіна</i> Сергій Максименко та його внесок у сучасну психологію	36

Розділ 2

Провідні напрями психології, їх сучасний стан і перспективи

<i>Роксолана Сірко</i> Використання чоловічих архетипічних образів у казкотерапії	42
<i>Людмила П'янківська</i> Сутність психоедукації при наданні першої психологічної допомоги	48
<i>Володимир Слободяник</i> Психолінгвістичний аналіз поняття «самозбережувальна поведінка»	50
<i>Лілія Бикова, Марія Мартинова</i> Результати дослідження емпатії в дітей молодшого шкільного віку	54

Ольга Лозинська, Анастасія Свищ Стратегії поведінки в конфлікті як фактор соціально-психологічної адаптації здобувачів вищої освіти	59
Вікторія Боднарчук Професійно важливі якості майбутніх фахівців цивільного захисту в психологічних дослідженнях	62
Юлія Шевелєва Психолінгвістичний аналіз поняття «психічне здоров'я»	66
Світлана Агапова, Роман Яремко Психологічні особливості переживання самотності	70
Анастасія Дерун Трансактний аналіз як провідний напрям в психології: сучасний стан і перспективи розвитку	73
Карина Довгаль, Ігор Коваль Вплив стресу на життєдіяльність людини	76
Тетяна Іванишин Теоретичний аналіз розвитку творчих здібностей у підлітковому віці	79
Софія Калитовська Психологічний вплив засобів масової інформації на соціалізацію підлітків	82
Валентина Міхневич Теоретичний аналіз емоційного вигорання у волонтерів	86
Анастасія Олійник Стрес як психічний стан особистості	88
Марта Панасюк, Андрій Цюприк Соціально-психологічні особливості профілактики девіантної поведінки неповнолітніх	92
Анна Ревера, Ігор Коваль Суїцидальна поведінка та її профілактика	96

Розділ 3

Психологічна допомога в умовах воєнного часу

Тетяна Данильченко Особливості надання психологічної допомоги в воєнний час	99
---	----

Оксана Мірошниченко Психологічна допомога засудженим в умовах воєнного часу	102
Оксана Стельмах, Олександра Шикуча Психологічний супровід внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану	107
Юлія Борець Прояви посттравматичного стресового розладу у військовослужбовців	110
Альбіна Стеценко, Тетяна Селюкова Особливості девіантних установок українців під час воєнного конфлікту в Україні	114
Мирослава Ченіль Психологічна підтримка дітей в умовах війни	117
Дар'я Ворона Морально-психологічне забезпечення діяльності військ. Їх методи й основні завдання	120
Єлизавета Комач Синдром провини вцілілого та шляхи його подолання	122
Юлія Пристайко Вплив війни на психічне здоров'я населення	126
Лілія Хмарна Психологічна допомога населенню в умовах воєнного часу	130
Яна Худько Значення психологічної допомоги в умовах воєнного часу	135

Розділ 4

Міждисциплінарні аспекти психології

Вікторія Аніщенко Розвиток компонентів професійної компетентності офіцерів на основі інтеграційного підходу: психолого-педагогічний аспект ...	138
Галина Брославська Взаємозв'язок математики та психології	142
Світлана Вдович Естетичний компонент – необхідна складова професійного спілкування фахівців сфери «людина – людина»	146

Юлія Дем'яненко, Вікторія Філіпович	
Професійна рефлексія як умова безперервного розвитку фахівця	149
Сергій Єрмак, Василь Гетта	
Роль пізнавального інтересу і потреби в пізнавальній діяльності у формуванні в студентів ключових предметних компетентностей	152
Лілія Пилипенко	
До проблеми формування професійно важливих якостей майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби	156
Юлія Скварчило	
Формування світогляду учнів початкових класів в інноваційному освітньому просторі Нової української школи: психологічний аспект	159
Юліана Бармінова	
Підготовка дошкільнят до школи. Мотивація до навчання	162
Ірина Куцах	
Теоретичні аспекти впливу сімейного виховання на самореалізацію в осіб юнацького віку	166
Соломія Подобінська	
Теоретичні аспекти ролі інформаційно-психологічної війни у формуванні національної ідентичності українців	170
Анастасія Сорока	
Актуальні проблеми комунікації студентів-першокурсників у роботі над проєктом	174
Мар'яна Шостак	
Розвиток пізнавальної діяльності учнів засобами ігрових технологій на уроках мовно-літературної галузі	178
Наші автори	182

*Лілія Бикова,
Марія Мартинова*

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМПАТІЇ В ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Розвиток емпатії у дітей молодшого шкільного віку є динамічним процесом. Інші люди можуть відчувати різні емоції, і діти повинні вчитися розуміти та співчувати їм у всіх ситуаціях. Емпатія може відігравати важливу роль у розвитку міжособистісних відносин у дітей молодшого шкільного віку, допомагаючи їм розуміти почуття інших людей та розвивати соціальні навички. Це дозволить дитині не тільки ефективно взаємодіяти з іншими людьми, але і вирішувати конфліктні ситуації, бути толерантною та поважати інших людей.

В емпіричному дослідженні рівня розвитку емпатії взяли участь 30 дітей молодшого шкільного віку 7-8 років. Під час проведення дослідження було проаналізовано такі показники: рівень самооцінки, емоційну захопленість взаємодією з однолітками, ступінь взаємодії з однолітками у процесі діяльності, рівень взаємовідносин, здатність розпізнавати емоції за зовнішніми проявами, визначено тип темпераменту в дітей. Для досягнення мети було використані такі методики: «Мій портрет у променях сонця», «Казковий будиночок в садку», «Два будиночки».

Метою методики «*Мій портрет у променях сонця*» було дослідити самооцінку дітей молодшого шкільного віку. У виконаному завданні слід було проаналізувати кількість позитивних і негативних якостей, зазначених респондентами. Передбачалося зображення десяти якостей, якщо досліджувані написали менше якостей, ніж на промінчиках сонця, то це свідчить про недостатнє знання про себе, якщо ж більше (досліджуваний домальовував промінці, щоб написати більше якостей), то це означає, що досліджуваний зміг повніше оцінити себе. Чим більше хороших якостей дитина згадала про себе, тим вища її самооцінка, чим менше – тим нижча.

Результати проведення методики «*Мій портрет у променях сонця*» показали, що у 20% досліджуваних лише по дві позитивні якості; у 25% – по чотири позитивні якості; у 30% – по шість позитивних якостей; 25% – по вісім позитивних якостей. Отже, у багатьох дітей дуже низький і низький рівень самооцінки.

Під час роботи за методикою «*Казковий будиночок в садку*» з числа учнів обираються декілька дітей. Вони отримують чисті аркуші та заздалегідь заготовлені елементи для створення зображення будиночка в саду (каркас будинку, двері, вікна, дах). Всі елементи є розподіленими не порівно: у одних учнів наявні всі вікна, але відсутні двері, інші не мають каркасу будинку, тощо. Дітям пропонується викласти будинок у саду. Слід наголосити, що кращі роботи візьмуть участь у виставці. Можна запропонувати дітям обмінюватися деталями будинку, якщо комусь буде не вистачати деяких елементів. Таким чином, створюється певна ситуація, коли дитина буде змушена переживати за власну роботу, але одночасно повинна звертатися за допомогою до інших та віддавати свої деталі, навіть у ситуації, якщо вона потребує їх сама. У процесі створення будинків дослідник має спостерігати за роботою дітей та фіксувати вислови, дії та взаємостосунки дітей, а також конфліктні ситуації, що можуть виникнути між дітьми.

У кінці роботи над створенням будинків дітям пропонується всім разом оцінити всі роботи та відібрати найкращі. Можна навмисно висловлювати критику гарних робіт та спостерігати при цьому за реакцією дітей, фіксуючи увагу на тому, чи виявлятимуть вони незгоду щодо негативної оцінки вчителя.

Дана ситуація проявляє здатність та бажання дітей надати допомогу, зрозуміти та врахувати потреби іншої дитини, її вміння щодо справедливої співпраці, знаходження компромісу під час комунікативної взаємодії. Під час впровадження даної методики можна спостерігати, яким чином проявляється емоційна реакція дитини на прохання її товаришів, та наскільки у дитини сформовані почуття рівноправності та справедливості.

Дані проведення дослідження оцінювалися за двома основними напрямками за 4-бальною системою:

1 напрям – оцінка емоційної захопленості дітей взаємодією із однолітками.

0 балів – відмічається повна відсутність інтересу й уваги до однолітків та їх дій, дитина враховує тільки власні інтереси.

1 бал – учень спостерігає за роботою інших, але не проявляє інтересу до їх діяльності та не виявляє активного бажання допомогти їм, дитина конфліктує та навіть заздрить іншим учасникам.

2 бали – учень періодично спостерігає за іншими, бере участь у розподілі елементів, слухає пропозиції однолітків, але діє відповідно до власних інтересів, не враховуючи бажання інших.

3 бали – якщо учень активно цікавиться роботою інших дітей, активно взаємодіє та співпереживає їм, доброзичливо ставиться до інших та висловлює пропозиції, з розумінням відноситься до бажань інших учнів.

II напрям – оцінка характеру стосунків та взаємодії учнів з однолітками.

0 балів – учень відмовляється допомагати іншим дітям, не дає нікому свої деталі, не дає ніяких оцінок роботам інших дітей, не реагує зовсім на оцінку інших учнів.

1 бал – учень неохоче ділиться власними елементами з іншими учнями під тиском і тільки в обмін на інші елементи, він підтримує критику вчителя стосовно негативних рис робіт інших учасників, відчуває власну перевагу над іншими й активно дає негативні оцінки роботам інших учнів, навіть може насміхатися.

2 бали – учень не відмовляється допомагати, але тільки після виконання своєї роботи, він погоджується з будь-якою оцінкою вчителя, але оцінює та позитивно відгукується тільки про свою роботу.

3 бали – учень дозволяє іншим користуватися всіма його елементами та не вимагає ділитися з ним натомість іншими елементами, активно може допомагати та давати підказки іншим дітям щодо виконання роботи, здатний знаходити компроміси у конфліктних ситуаціях, справедливо ставиться до інших та ділить елементи порівну, здатний радісно реагувати на позитивну оцінку вчителя та інших дітей своєї роботи та робіт інших учасників, він навіть спроможний виказати власну незгоду із негативною оцінкою вчителя.

Результати проведення дослідження рівня емпатії дітей молодшого шкільного віку за методикою «*Казковий будиночок в садку*» відображені у таблицях 1 та 2.

Таблиця 1 – Рівень емоційної захопленості взаємодією з однолітками в дітей молодшого шкільного віку

Показник	Рівень емоційної захопленості взаємодією			
	Дуже низький	Низький	Середній	Високий
Відсоток від загальної кількості дітей	10%	30%	40%	20%

Таблиця 2 – Рівень взаємодії з однолітками в дітей молодшого шкільного віку

Показник	Рівень взаємодії з однолітками			
	Дуже низький	Низький	Середній	Високий
Відсоток від загальної кількості дітей	10%	20%	40%	30%

Ця методика дала змогу визначити рівень емоційної захопленості взаємодією з однолітками. У більшості учнів молодшого шкільного віку спостерігається середній рівень емоційної захопленості взаємодією з однолітками та середній рівень взаємодії з однолітками, також є багато дітей із низьким та дуже низьким рівнями взаємодії. Такі діти поведуть себе відокремлено від інших, намагаються вирішувати проблеми самостійно, як правило, не вступають у контакт з іншими дітьми. Зазначена тенденція продемонструвала, що у майже третини дітей рівень взаємодії з однолітками є низьким.

Методика «Два будиночки» має на меті визначення значущого для дитини кола спілкування, особливості взаємовідносин у класі, а також визначення симпатій до інших учнів.

У даній методиці використовується аркуш паперу, на якому зображені два будинки. Один з яких є великим та красивим, червоного або іншого яскравого кольору, а інший будинок – маленький та розфарбований чорним кольором. Вчитель пропонує дітям подивитись на зображені будинки та уявити, що червоний будинок належить їм, і в ньому знаходиться багато гарних речей, іграшок та книг, і діти можуть запросити до себе у гості всіх, кого захочуть серед присутніх. В чорному маленькому будинку зовсім немає ніяких цікавих речей. Діти мають подумати та сказати, кого з дітей свого класу вони запросять до себе в гості у яскравий будинок з гарними речами, а кого з дітей поселили б в чорному будинку і чому.

У процесі дослідження вчитель має індивідуально провести розмову з кожним учнем та записати, кого з учнів і куди поселила дитина, також запитати, чи не хоче вона поміняти когось з учнів місцями, і чи не забула вона кого-небудь із класу. У разі, якщо учень не хоче нікого

обирати та поселяти у будинки, вчитель не повинен наполягати на прийнятті учнем конкретного рішення.

Інтерпретуючи результати тесту, слід звернути увагу на те, скільки дітей дитина помістила в червоному і чорному будиночках, відносно кого з дітей групи зроблений позитивний, а відносно кого негативний вибір. Для кожної дитини підраховується кількість позитивних і негативних виборів з боку інших дітей групи, потім від більшого віднімають менше і ставлять знак більшого числа.

Особливу увагу слід звернути на тих дітей, які основну масу однолітків відправляють в чорний будиночок, залишаючись наодинці або оточують себе дорослими. Як правило, це або дуже закриті, нетовариські діти або конфліктні, такі, що встигли посваритися майже зі всіма.

Результати, отримані під час проведення дослідження за методикою «*Два будиночки*» представлені у таблиці 3.

Таблиця 3 – Рівень взаємовідносин з однолітками в дітей молодшого шкільного віку

Показник	Кількість балів				
	+4 і більше	+1 ...+3	-2 ...+2	0	-1 і менше
Кількість учнів	7	20	3	0	0
Відсоток від загальної кількості учнів	24%	66%	10%	0%	0%

За результатами проведеного аналізу встановлено, що в класі переважають дружні відносини, є лідери, а також відсутні діти з надмірною конфліктністю.

Аналіз результатів, отриманих під час проведення дослідження здатності дітей розпізнавати емоції за картинками, наведено у таблиці 4.

Таблиця 4 – Результати вивчення здатності дітей розпізнавати емоції за картинками

Показник	Рівень здатності розпізнавати емоції			
	Дуже низький	Низький	Середній	Високий
Відсоток від загальної кількості дітей	10%	30%	30%	30%

Таким чином, виявлено, що у 10% дітей спостерігається дуже низький рівень здатності розпізнавати емоційні стани людини за картинками, у рівної кількості дітей (по 30%) рівень здатності розпізнавати емоційні стани людини за зовнішніми проявами знаходиться на низькому, середньому та високому рівнях. Зазначена тенденція свідчить про необхідність навчання дітей розпізнавати емоції оточуючих за зовнішніми проявами.

*Ольга Лозинська,
Анастасія Свищ*

СТРАТЕГІЇ ПОВЕДІНКИ В КОНФЛІКТІ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Конфлікти супроводжують життя кожної людини. Успішність взаємодії з оточенням, навчання та професійної діяльності залежать від поведінкових стратегій особистості. Від переважаючого стилю поведінки в конфлікті також залежить соціально-психологічна адаптація здобувача вищої освіти. Вступивши до закладу вищої освіти, молоді люди стикаються з новими для них викликами, пов'язаними з незнайомим середовищем, відмінними від попередніх умовами життя і навчання, спілкуванням з новими людьми (студентами, викладачами, керівництвом закладу вищої освіти та ін.). Одні адаптуються до нових умов життя і навчання швидко і легко, інші, навпаки, відчують дискомфорт, страх, через що можуть виникати непорозуміння та конфлікти.

Вміння розв'язувати конфлікти, знаходити і застосовувати відповідні до ситуації стратегії поведінки в конфлікті є важливою складовою «softskills» – м'яких навичок, які необхідні фахівцеві будь-якої сфери.

Обрання стратегії поведінки в конфлікті залежить від ставлення особистості до конфлікту, відповідно до якого обирається та чи інша форма поведінки в конкретній ситуації.

Дослідженням проблем стратегій поведінки в конфлікті займалися: О. Барабаш, Д. Бондарчук, Л. Долинська, проблеми адаптації студентської молоді вивчали: Г. Багрій, І. Бігдан, Н. Бовсуновська, Н. Дідух, Н. Іщук, та ін. На нашу думку, питання впливу стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях на соціально-психологічну адаптацію студентів у закладах вищої освіти досліджено недостатньо (А. Куницька,